

גאולת קרובים (קידושין כא)

גליון 390

בדף כא. בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת המוכר בית בבתי ערי חומה נגאל לקרובים או אין נגאל לקרובים, גאולתו גאולתו משדה אחוזה גמר, מה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין, ונגאלת לקרובים, אף האי נמי וכו' או דילמא כי כתיבא גאולה בחצאין הוא דכתיב וכו'. א"ל אינו נגאל.

המוכר בית בעיר מוקפת חומה יכול לגאול את ביתו חזרה במשך שנה שלימה בעל כורחו של הלוקח. המוכר שדה אחוזה יכול לגאול שדהו לאחר שנתיים. ובמוכר שדה אחוזה הדין הוא שאם לא השיג בעצמו, יכול קרוב משפחה לגאול שדהו. והסתפק רב הונא בר חיננא האם יש אותו הדין במוכר בית או לא. ופשט רב ששת שאינו נגאל ע"י קרובים.

וכתב רש"י (בד"ה נגאל בקרובים) על כרחו של לוקח כדאשכחן בשדה אחוזה, ובא גואלו הקרוב אליו וגו' (וגאל את ממכר אחיו). הדין של גאולת קרובים הוא שיש להם הכח לגאול את הבית ואפי' שהלוקח אינו רוצה, וכמו שהמוכר עצמו גואל בעל כרחו של הלוקח.

ויש לדון בהא דקרוב גואל את השדה שנמכר, האם השדה נשאר אצל הגואל (עד היובל) או שהשדה חוזרת מיד לבעליו, למי שמכר אותה, דהשדה נגאלת עבור המוכר.

בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תס) הביא דיש בזה מחלוקת, דהר"ש בתורת כהנים (פר' בהר סי' ט פרשתא ב פרק ג אות ו על הפסוק בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו) כתב שבן שגאל שדה שאביו מכר, דינו כקרוב שגאל, והשדה נשאר אצלו עד היובל. אלא דהביא דיש גורסים דאיירי שם במקדיש שדהו ולא במוכר שדהו. ולפי גירסא זו אין ראייה לנידון של מוכר שדהו.

אמנם רבינו בחיי והאברבנאל מפרשים שהשדה חוזרת מיד למוכר. והמהרי"ט בסוגיין ס"ל דהיא תחת הגואל עד היובל. (ועי"ש שהוכיח מרש"י בסוגיין דהשדה חוזרת למוכר).

וכן הביא בדרך אמונה (פי"א שמיטה ויובל הל' יח בס"ק צג) וז"ל וכשהקרוב גואל חוזרת מיד לבעלים, וי"א שנשאר ביד הקרוב עד היובל. ובציון ההלכה כתב דרש"י בחומש (ויקרא כה, יג) הביא את הספרא הנ"ל כפי שפירש הר"ש דאיירי במוכר שדהו, וכתב שחוזרת לאביו ביובל (אלא דברש"י לא מפורש שבן יש לו דין ככל קרוב, דאולי שאני בן דהוי במקומו ממש). ועוד הביא דבירושלמי מוכח שחוזרת לבעלים.

והנה בדף טו: בענין עבד עברי מבואר בגמ' יגאלנו לזה ולא לאחר, דדין קרובים שגואלים הוא רק בעבד עברי שנמכר לגוי ולא בנמכר לישראל. והקשה שם בתוס' רי"ד וכי אם רוצה הקרוב לפדות עבד עברי ולשחררו למה אינו יכול, אי דאמר ליה (האדון) לאו בעל דברים דידי את, יהיב זוזי לעבד מתנה ויפדה עצמו. ובוודאי אם היה פודהו לשעבוד היה ממעטו אבל רבי סובר דגאולת קרובים היא לשחרור כדאמרין לקמן. יש לפרש דממזוה מיעט הקרוב שאינו מצווה לפדות הנמכר לישראל, עכ"ל.

והיינו דהקשה התוס' רי"ד איך שייך למעט שאין לגאול עבד עברי שנמכר לישראל, הרי גם אם נאמר שאין לו זכות לגאול נגד רצונו של האדון, הרי יכול לתת מתנה לעבד, והעבד יפדה את עצמו. ואם היה הדין שפודה הקרוב להשתעבד לו, ניחא דנתמעט, שאין לו הזכות לקנותו להיות לו לעבד אבל לרבי דהפדייה היא לשחררו, הרי העבד יוצא לחירות ע"י גאולת הקרוב, אז יתן הקרוב את הכסף לעבד, והעבד יפדה את עצמו וישתחרר. ותירץ דאין הכי נמי אבל ממזוה נתמעט שאין מצוה על הקרוב להשתדל לשחררו. אבל אם רוצה, ודאי שיכול.

ויש לדון לפי"ז במוכר בית, דרב ששת אמר דאין נגאל בקרובים, גם שם קשה למה לא יוכל הקרוב לגאול, ואם יסרב הלוקח ויאמר לאו בעל דברים דידי את, יתן הכסף למוכר והוא יגאל בעצמו. אלא דאם הדין הוא שהגואל זוכה בבית לעצמו, ניחא דנתמעט דלא ניתנה לו האפשרות להכריח את הלוקח למכור לו אבל אם

הדין הוא דחוזר מיד למוכר למה לא יוכל הקרוב לגאול ע"י שיתן הכסף במתנה למוכר והוא יגאל בעצמו. וע"כ דגם כאן יתרון התוס' רי"ד דאין הכי נמי דיוכל בכה"ג אבל מצוה אינה מוטלת עליו לעשות כן. ובחזון איש (אבן העזר קידושין סי' קמח, לדף כא.) הקשה כן לגבי שדה אחוזה, דלרבי יהושע דאמר דגאולת קרובים בשדה אחוזה רשות, יש לעיין למה לי קרא הרי יכול ליתן במתנה למוכר ויגאל בעצמו וכמו שהק' בתוס' רי"ד וכו'.

ולכאורה מבואר בחזו"א שאם הקרוב גואל הרי זה חוזר למוכר, דאם אינו חוזר, לא קשיא מידי וכמו שכתב התוס' רי"ד דאז הפסוק בא למעט שאין לו הזכות לגאול בעל כורחו של הקונה, בשביל עצמו. וע"כ למד החזו"א דהשדה תחזור מיד למוכר. וכן הביא בדרך אמונה (שם ציון ההלכה אות קמב) דלחזו"א כשהגואל גואל את השדה היא חוזרת מיד לבעלים, המוכר.

והנה בדין של גאולת קרובים נאמר בגמ' (כא.) הקרוב קרוב קודם. והקשה בחי' הרשב"א דאמאי בעינן ילפותא מיוחדת שהקרוב קרוב קודם בגאולת קרובים, הרי בנחלות כתוב לשאריו הקרוב אליו ודרשינן (בבא בתרא קי:) הקרוב קרוב קודם, וא"כ פשוט שגם כאן בגאולת קרובים דהקרוב קרוב קודם.

ותירץ הרשב"א דאי משום ובא גואלו הקרוב אליו ה"א הקרוב שיש בו סיפק לגאול קודם, ואפילו היה בן דודו אמיד ודודו אינו אמיד, בן דודו קודם, דהכי כתיב ובא גואלו הקרוב אליו וגאל, מי שיש בידו סיפק לגאול אבל השתא דכתיב יגאלנו, ריבה כל הגאולות לעכב שיהיו דוקא כסדר הזה, ואם בן דודו אמיד ודודו אינו אמיד, אינו נגאל, עכ"ל. חידש הרשב"א שהדין של קרוב קרוב קודם הוא דרק הקרוב ביותר גואל, ולא הבא אחריו. ואפי' אם אין לראשון אפשרות לגאול אין לשני דין קרוב לגאול.

וכן כתב בחי' הריטב"א דהא דכתיב כי לא יהיה לו גואל, מייירי כשהקרוב יותר עני היה, וקיי"ל הקרוב קודם, וכיון דכן הקרוב פטור מפני עניותו, והשאר פטורים מפני שהם רחוקים.

אלא שבמאירי יש שרצו לדייק שניתנה זכות הגאולה לקרוב הראשון אך אם אינו יכול או שאינו רוצה, יכול הקרוב השני לגאול. והחזו"א (שם בד"ה ארנב"י) חידש לחלק, דכשאין הקרוב רוצה לגאול פטור הבא אחריו אולם כשאין לו במה לפדות הרי הוא כמי שאינו, והקרוב השני הוא הקרוב שעליו מוטלת המצוה. ובפירוש הגר"ח ק"ע על מס' עבדים, קנין פירות (פ"ב הי"ב) כתב לפרש במאירי כדברי החזו"א.

והנה ברמב"ם (פ"ב עבדים ה"ז) כתב דהנמכר לגוי יש לו ללוות ולגאול את עצמו. והקשה בכס"מ דבגמ' מבואר דאין לוה וגואל.

ובאבן האזל (שם) הביא קונטרס שכתב חתנו, הגר"א קוטלר, ושם כתב דבגאולת עבד מעכו"ם יש ג' אופנים. והשיגה ידו זו גאולת עצמו, דודו או בן דודו יגאלנו זה גאולת קרובים, ונגאל זה גאולת כל אדם.

וביאר רבי אהרן דהעבד עצמו אינו יכול לגאול את עצמו מדין גאולת קרובים אלא רק מדין והשיגה ידו דהוא אינו קרוב אלא הוא העבד עצמו, ומצד גאולת עצמו אינו יכול ללוות כדי לגאול. אבל בגאולת אחרים אין שם מיוחד של אחרים אלא דנתרבה שכל גאולה אפשרית לגאול בה. וא"כ העבד עצמו יכול לגאול עצמו מדין גאולת אחרים.

ולכן אע"פ שהעבד אינו יכול ללוות כדי לגאול את עצמו וכמבואר בגמ', אבל זה רק מדין גאולת עצמו דבעינן והשיגה ידו אבל בנמכר לגוי יש דין נוסף של גאולת אחרים, ובוודאי רשאי כל אחד ללוות כדי לפדותו מידי הגוי, ובזה לא גרע העבד מאחריני, ויכול ללוות כדי לגאול את עצמו. ולכן כתב הרמב"ם שיש לו ללוות לאחר שהביא הדין שמצוה ביד כל אדם לפדותו (עיי"ש).

אבל בעבד עברי שנמכר לישראל שאין דין שקרובים פודים אותו דליכא אלא דין אחד של גאולת עצמו לא מצי העבד ללוות כדי לגאול את עצמו דבעינן והשיגה ידו. אלא דהביא שם שנחלקו בשיטת הרמב"ם בהא דאין הקרובים פודין האם הכוונה דאין חייבין לפדותו (כס"מ) אבל אם רצו פודין או שאין יכולים כלל לפדותו בע"כ דאדון (לח"מ בפרק ד ה"ב). והאריך שם להוכיח כהלח"מ. וממילא אין בעבד עברי הנמכר לישראל אלא דין והשיגה ידו, ולכן נקט הרמב"ם שאינו יכול ללוות כדי לגאול את עצמו. ורק בעבד שנמכר לגוי שיש ג' אופני גאולה, ס"ל לרמב"ם שיכול ללוות כדי לגאול עצמו מדין גאולת אחרים.